

Plany rozwoju infrastruktury i działalności turystycznej w parkach krajobrazowych na terenie administrowanym przez Lasy Państwowe

Plans for the development of infrastructure and tourism activities in landscape parks under the State Forests' administration

Ewa Referowska-Chodak

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Leśny, Katedra Ochrony Lasu i Ekologii,
ul. Nowoursynowska 159, 02-776 Warszawa

Tel. +48 502938348, e-mail: ewa_referowska_chodak@sggw.pl

Abstract. The aim of the study was to present plans (up to 2030) for the development of infrastructure and tourism activities in the Polish landscape parks located in the area of the State Forests' administration.

At the end of 2013, a survey was conducted the results of which were verified and their analysis completed in 2014. The questionnaire was sent to the directorates of all 122 parks. 70.5% of the directorates replied to the open question inquiring about their plans and demands for tourist activities (including educational tourism) and recreation. These were then correlated to parks in areas under the State Forests' administration.

The most commonly proposed/planned actions by the directorates in cooperation with the Forest Districts are: construction of new educational paths (in 41.9% of parks), maintaining the existing ones (24.4%) and the organization of tourism/recreation and educational events (22.1%). The largest share of proposed/planned actions without the cooperation of the Forest Districts comes from the creation of new routes/trails, parking lots, etc. along with their equipment (36.0%), construction of tourist infrastructure (bins, benches, tables, shelters, fire circles, sightseeing towers, bridges, 18.6%) and the issuing of maps, brochures, guides or other publications (17.4%).

However, it is of particular importance to take the need for nature conservation in the development of tourism and recreation in areas of landscape parks into account. The literature provides a number of helpful solutions. Furthermore, such activity requires broad cooperation supported by external funds especially between the parks, Forest Districts and municipalities.

It is also important to continue the environmental education of both, visitors and locals, as well as the promotion of eco-tourism and responsible use of the environment.

Keywords: tourism in landscape parks, tourism in the State Forests, the development of tourism, landscape parks' cooperation with the State Forests

1. Wstęp

Parki krajobrazowe są jedną z dziesięciu form ochrony przyrody (Ustawa 2004 – art. 6.1). Obejmują one obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania i popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju (Ustawa 2004 – art. 16.1). Ze względu na fakt, że grunty leśne znajdujące się w granicach parku krajobrazowego pozostawia się w gospodarczym wykorzystaniu (Ustawa 2004 – art. 16.6), na tym terenie mają możliwość funkcjonowania nadleśnictwa Lasów Państwowych (LP).

Aktualnie w Polsce są 122 parki krajobrazowe, w każdym z nich występują lasy o mniejszej lub większej powierzchni. Łącznie stanowi ona co najmniej 50,4% ich całkowitego obszaru (Ochrona Środowiska 2014 – Tab. 195). Z drugiej strony parki krajobrazowe (wraz z mniej lesistymi obszarami chronionego krajobrazu) zajmują 51% powierzchni Lasów Państwowych (Raport 2014).

Zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody na terenie zarządzanym przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (PGL LP), znajdującym się w granicach parku krajobrazowego, zadania w zakresie ochrony przyrody wykonuje samodzielnie miejscowy nadleśniczy, zgodnie z ustaleniami planu

ochrony parku krajobrazowego, uwzględnionymi w planie urządzenia lasu (Ustawa 2004 – art. 105.5). Jednak zakres planu ochrony dla parku krajobrazowego nie obejmuje wyłącznie zagadnień ochrony przyrody, ale także wskazania m.in. dla rozwoju turystyki i rekreacji (udostępnione obszary oraz sposoby korzystania z nich) (Ustawa 2004 – art. 20.4). Kształt tych zapisów zależy m.in. od zdania rady parku krajobrazowego lub rady zespołu parków krajobrazowych. Do jej kompetencji należy bowiem z jednej strony opiniowanie projektu planu ochrony parku krajobrazowego (Ustawa 2004 – art. 99.4.2), a z drugiej strony opiniowanie i ocena realizacji projektów i programów działalności parku krajobrazowego lub zespołu parków krajobrazowych w zakresie ochrony przyrody, edukacji, ale także turystyki i rekreacji (Ustawa 2004 – art. 99.4.4). A zatem zgodnie z przedstawionymi zapisami prawa, nadleśniczy jest wskazany w Ustawie o ochronie przyrody (2004) jako realizator zadań związanych z ochroną przyrody w parku krajobrazowym, natomiast nie jest wskazany jako wykonawca zadań związanych z realizacją turystyki i rekreacji. Tym niemniej jest uzależniony w realizacji własnych zamierzeń w tym zakresie od zapisów planu ochrony parku krajobrazowego, a dokładniej od wspomnianych wyżej wskazań odnośnie do udostępnianych obszarów oraz sposobów korzystania z nich (Ustawa 2004 – art. 20.4). Powinny być one uwzględnione przy opracowywaniu planu urządzenia lasu (Instrukcja 2011 – § 116.1.3), który także odnosi się do tematyki turystyki i rekreacji. Bowiem jednym z kryteriów współczesnej gospodarki leśnej jest utrzymanie społecznych funkcji lasu, w tym udostępnianie lasu dla celów rekreacyjnych, zdrowotnych i edukacyjnych (Instrukcja 2011 – § 79.2.6). Jednym z zadań planowania urządzeniowego jest określenie potrzeb w odniesieniu do remontów i budowy infrastruktury technicznej, w tym związanej z turystyką i rekreacją (Instrukcja 2011 – § 1.2.14, § 3.1.8g, § 96.1.7, § 108-109). Opracowywana jest także mapa przeglądowa zagospodarowania rekreacyjnego w nadleśnictwie (Instrukcja 2011 – § 109). Plan urządzenia lasu jest zatwierdzany przez ministra środowiska (Ustawa 1991 – art. 22.1), a za jego realizację odpowiedzialny jest miejscowy nadleśniczy (Ustawa 1991 – art. 35). Ze względu na fakt, że działalność w Lasach Państwowych prowadzona jest na zasadzie samodzielności finansowej (Ustawa 1991 – art. 50.1), koszty związane m.in. z turystycznym, rekreacyjnym i edukacyjnym udostępnieniem i użytkowaniem lasu pokrywane są z własnych przychodów nadleśnictw. Należy jednak zaznaczyć, że wykorzystywane są w tym celu także inne środki, np. unijne, w szczególności w granicach obszarów Natura 2000 (<http://www.ckps.lasy.gov.pl/realizowane-projekty>). W przypadku parków krajobrazowych trudno mówić o własnych przychodach, gdyż nie mają podstaw prawnych do pozyskiwania z tego terenu pożytków czy pobierania opłat za wstęp (Ustawa 2004). Bazują na dotacjach wojewodów (przeznaczanych głównie na wynagrodzenia), wspierając się środkami z wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej, a w mniejszym stopniu środkami np. z Regionalnych Programów Operacyjnych czy Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, przeznaczanymi m.in. na rozbudowę

bazy edukacyjnej, działalność wydawniczą i zabiegi czynnej ochrony przyrody. Natomiast takie sytuacje, jak na przykład dostrzeżenie nielegalnych wysypisk śmieci czy wypalania roślinności (przykładowe efekty obecności turystów/rekreantów) zgłaszane są przez służby parków krajobrazowych do właściwych służb porządkowych i organów (NIK 2012). Wynika to z zapisów Ustawy o ochronie przyrody (2004), według której zadaniem służby parku krajobrazowego jest „wnioskowanie o podejmowanie działań” w sytuacji zagrożeń, a nie „podejmowanie działań” (art. 107.2.2).

W roczniku statystycznym Ochrona Środowiska (2014) nie ma aktualnych ogólnopolskich danych odnośnie do turystycznego i rekreacyjnego użytkowania parków krajobrazowych. Przedstawione poniżej dostępne fragmentaryczne informacje wskazują jednak, że ta forma ochrony przyrody spełnia pod tym względem ważną społeczną rolę. Według Harabina i Wrony (1999) w końcu lat 90. XX wieku liczba krajowych turystów odwiedzających parki krajobrazowe wynosiła ponad 21 mln osób rocznie. Przedstawiono także wybrane dokładniejsze dane dla szczególnie intensywnie odwiedzanych obiektów: 2–5 mln osób/rok – Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego i Popradzki, 1–2 mln osób/rok – Park Krajobrazowy Nadmorski i Żywiecki, 1 mln osób/rok – Park Krajobrazowy Szczeciński.

Środowisko leśne, zwłaszcza w granicach chronionych obszarów, jest szczególnie atrakcyjne dla turystów i rekreantów, stanowiąc pierwotny produkt turystyczny (Mandziuk, Janeczko 2009). Dodatkowo rozwój turystyki w chronionych lasach wzbogaca rynek pracy (Gołos, Referowska-Chodak 2011). Stąd duża presja odwiedzających, jak również organizatorów wypoczynku na te tereny. Może to pociągać za sobą szereg zagrożeń dla przyrody.

Głównym celem niniejszego opracowania jest przedstawienie planów rozwoju infrastruktury oraz działalności turystycznej i rekreacyjnej w zasięgu parków krajobrazowych na gruntach administrowanych przez Lasy Państwowe, zgłoszonych przez dyrekcje parków krajobrazowych w perspektywie do 2030 roku. Uwzględniły one szerokie rozumienie turystyki, włączając w to turystykę edukacyjną. Jako cele szczegółowe można wyodrębnić przedstawienie planów dyrekcji w odniesieniu do: infrastruktury turystycznej i edukacyjnej, wydarzeń dedykowanych turystom i rekreantom, przekazu informacji dla odwiedzających, kontroli wpływu turystyki i rekreacji na przyrodę. Informacje te mają duże znaczenie dla leśników, ze względu na pokrywanie się struktur parków krajobrazowych ze strukturami nadleśnictw i odpowiedzialność leśników za te tereny.

Materiał zebrano w końcu 2013 roku w ramach szerszych badań ankietowych. Ankiety zostały wysłane tradycyjną pocztą do dyrekcji wszystkich zespołów parków krajobrazowych, jak również dyrekcji parków samodzielnych, niestanowiących części zespołu. Respondenci mieli za zadanie określić swoje plany względem organizacji działalności turystycznej i rekreacyjnej w parku krajobrazowym. Pytanie sformułowano następująco: Jakie działania planują Państwo w odniesieniu do organizacji działalności turystycznej i rekreacyjnej w Parku Krajobrazowym (na obszarze zarządzanym

przez LP, w poszczególnych nadleśnictwach)? W praktyce o takich planowanych działaniach niektóre dyrekcje parków krajobrazowych poinformowały też w odpowiedzi na pytanie: Czy planują Państwo współdziałanie w zakresie ochrony przyrody w Lasach Państwowych z jednostkami organizacyjnymi oraz osobami prawnymi i fizycznymi? Na 122 parki uzyskano informacje w odniesieniu do 86 (70,5% obiektów). W roku 2014 zweryfikowano i uzupełniono ankiety poprzez korespondencję mailową i rozmowy telefoniczne. W przypadku, gdy zarząd nad parkiem krajobrazowym rozdzielony jest pomiędzy zespoły parków krajobrazowych sąsiednich województw, w wynikach zaznaczono pochodzenie danej propozycji poprzez podanie nazwy województwa w nawiasie. Propozycje przedstawione przez dyrekcje parków zostały zakwalifikowane do utworzonych w tym celu ogólniejszych kategorii. Dodatkowo rozdzielono propozycje przewidziane do realizacji we współpracy z lokalnymi nadleśnictwami od tych, które takiej współpracy nie miały bezpośrednio zadeklarowanej. Dla każdej kategorii określono udział parków krajobrazowych, w których planowana jest dana grupa działań, odnosząc go do liczby parków, z których otrzymano ankiety. Wyniki omówiono na podstawie literatury przedmiotu.

2. Wyniki

Plany względem organizacji działalności turystycznej i rekreacyjnej na terenach Lasów Państwowych określi-

li dyrektorzy 77 parków krajobrazowych (89,5% parków opisanych w ankietach). Pozostali ankietowani (10,5%) aktualnie nie przewidują takich działań. Dotyczyło to parków krajobrazowych: Cisowsko-Orłowińskiego, Jeleniowskiego, Kozubowskiego, Nadmorskiego, Nadnidziańskiego, Sieradowickiego, Suchedniowsko-Oblęgarskiego, Szanieckiego. Dyrekcja Nadgoplańskiego Parku Tysiąclecia (woj. kujawsko-pomorskie) wpisała w ankiecie, że przewiduje działania zgodne z planem ochrony, jednak nie określiła ich bardziej szczegółowo.

Przedstawione przez dyrektorów parków krajobrazowych propozycje i plany mają różny stopień szczegółowości: od ogólnych, jak np. „przeprowadzanie wspólnych przedsięwzięć z Nadleśnictwem Chojnów” (Chojnowski Park Krajobrazowy), po szczegółowe, jak np. „przygotowanie drewna na ognisko” (Park Krajobrazowy Gór Słonnych). W tabelach 1–5 zestawiono je po zaszerogowaniu do ogólniejszych kategorii, jak również określono udział parków krajobrazowych, których dana kategoria dotyczy. W tekście zwrócono uwagę na wybrane propozycje ze względu na ich szerszy geograficznie zasięg bądź deklarowaną współpracę z innymi, niż nadleśnictwa, podmiotami (Referowska-Chodak et al. 2015).

Plany i propozycje odnośnie do infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej zgłoszono łącznie względem 44 parków krajobrazowych (51,2% parków opisanych w ankietach). W czterech z nich (Krasnobrodzki, Puszczy Solskiej, Południoworoztoczański, Szczeczeszyński) rozbudowana infra-

Tabela 1. Plany i propozycje dyrekcji parków krajobrazowych odnośnie do infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej (nieopatrzone komentarzem o współpracy z nadleśnictwem)

Table 1. Plans and proposals from landscape park directorates related to tourism and recreational infrastructure (with no comment on cooperation with forest district)

Działanie Action	Park krajobrazowy (udział % w grupie respondentów) Landscape park (% share in the group of respondents)
Renowacja i uzupełnienie elementów infrastruktury na istniejących szlakach, w punktach widokowych Renovation and complementation of infrastructure, in existing routes and viewpoints	Chęcińsko-Kielecki, Chełmy, Dolina Jezierzycy, Lasy nad Górną Liswartą, Rudawski, Ślężański, Zaborski (8,1%)
Budowa infrastruktury turystycznej (kosze, ławy, stoły, wiaty, kręgi ogniskowe, pola biwakowe, wieże widokowe, pomosty) Construction of tourist infrastructure (bins, benches, tables, shelters, campfire places, sightseeing towers, bridges)	Cedyński, Drawski, Gostynińsko-Włocławski, Iński, Beskidu Małego, Beskidu Śląskiego, Dolina Jezierzycy, Doliny Dolnej Odry, Lasy nad Górną Liswartą, Ujście Warty, Popradzki, Rudawski, Szczeciński PK Puszcza Bukowa, Welski, Załęczański, Żywiecki (18,6%)
Nowe szlaki turystyczne, ścieżki rowerowe, trasy turystyczne, tereny spacerowe, miejsca wypoczynku, parkingi oraz ich zagospodarowanie New tourist routes, bicycle paths, hiking trails, walking areas, parking lots along with their equipment	Gryżyński, Kazimierski (ew.)*, Kozłowiecki (ew.), Krasnobrodzki, Krzczonowski (ew.), Łagowsko-Sulęciński, Łomżyński PK Doliny Narwi, Nadwieprzański (ew.), Beskidu Małego, Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich, Dolina Baryczy, Dolina Bobru, Dolina Bystrzycy, Dolina Słupi, Gór Słonnych (ew.), Lasy nad Górną Liswartą, Orlich Gniazd (woj. śląskie), Pojezierze Łęczyńskie (ew.), Puszczy Solskiej (woj. lubelskie), Stawki, Południoworoztoczański (woj. lubelskie), Popradzki, Rudawski, Skierbieszowski, Sobiborski, Szczeczeszyński, Ślężański (korekta przebiegu szlaku rowerowego), Wdzydzki, Welski, Wrzeliwiecki (ew.), Załęczański (36,0%)

* (ew.) = ewentualnie

* (ew.) = possibly

struktura miałyby stanowić zaplecze turystyczne dla większego obiektu – Geoparku „Kamienny Las na Roztoczu”.

W przypadku kolejnych sześciu parków krajobrazowych (Wrzelowiecki, Kazimierski, Krzczonowski, Nadwieprzański, Kozłowiecki, Pojezierze Łęczyńskie) podkreślono dotychczasową współpracę z organizacjami pozarządowymi (Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne) przy tworzeniu ścieżek dydaktycznych.

Plany i propozycje odnośnie do wydarzeń dedykowanych turystom i rekreantom zgłoszono łącznie względem 11 parków krajobrazowych (12,8% parków opisanych w ankietach). Podobnie, jak w przypadku tworzenia ścieżek dydaktycznych, także przy organizowaniu wystaw o tematyce ekologicznej parki krajobrazowe: Wrzelowiecki, Kazimierski, Krzczonowski, Nadwieprzański, Kozłowiecki i Pojezierze Łęczyńskie korzystały dotąd ze wsparcia organizacji pozarządowych: Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków oraz Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego.

Plany i propozycje związane z przekazem informacji dla turystów i rekreantów zgłoszono łącznie względem 33

parków krajobrazowych (38,4% parków opisanych w ankietach). Dyrekcje niektórych parków podkreślały aktualną współpracę na tym polu z organizacjami pozarządowymi. Pracownicy Parku Krajobrazowego Dolina Słupi i Stowarzyszenie Proekologiczne „Słupia” współpracują na przykład w oznakowaniu ścieżek przyrodniczych. Zgłoszono także współdziałanie w zakresie popularyzacji ochrony wartości przyrodniczych pomiędzy pracownikami Rudawskiego Parku Krajobrazowego a Lokalną Grupą Działania (LGD) Partnerstwo Ducha Gór, Polskim Towarzystwem Przyjaciół Przyrody pro Natura, PTTK (Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze) Sudety Zachodnie, PTTK Kamienna Góra i urzędami gmin. Podobny przedmiot współpracy odnotowano w przypadku Parku Krajobrazowego Dolina Bobru oraz Stowarzyszenia Goduszyn, Stowarzyszenia Sudeckie Horyzonty, Towarzystwa Karkonoskiego i urzędów gmin.

Plany i propozycje związane z kontrolą wpływu turystyki i rekreacji na przyrodę zgłoszono łącznie względem 16 parków krajobrazowych (18,6% parków opisanych w ankietach).

Tabela 2. Plany i propozycje dyrekcji parków krajobrazowych odnośnie do wydarzeń dedykowanych turystom i rekreantom (nieopatrzone komentarzem o współpracy z nadleśnictwem)

Table 2. Plans and proposals from landscape park directorates with regards to events dedicated to forest visitors (with no comment on cooperation with forest district)

Działanie Action	Park krajobrazowy (udział % w grupie respondentów) Landscape park (% share in the group of respondents)
Organizacja rajdów i wycieczek po szlakach parku Organization of rallies and tours on the park trails	Chełmski, Kozienicki, Mierzeja Wiślana, Poleski, Strzelecki (5,8%)
Wystawy Exhibitions	Kazimierski, Kozłowiecki, Krzczonowski, Nadwieprzański, Pojezierze Łęczyńskie, Wrzelowiecki (7,0%)

Tabela 3. Plany i propozycje dyrekcji parków krajobrazowych związane z przekazem informacji dla turystów i rekreantów (nieopatrzone komentarzem o współpracy z nadleśnictwem)

Table 3. Plans and proposals from landscape park directorates related to transfer of information to forest visitors (with no comment on cooperation with forest district)

Działanie Action	Park krajobrazowy (udział % w grupie respondentów) Landscape park (% share in the group of respondents)
Promocja/popularyzacja parku/przyrody/jej ochrony Promotion/information on park/nature/its protection	Barlinecko-Gorzowski, Chęcińsko-Kielecki, Gryżyński, Krzesiński, Łagowsko-Suleciński, Dolina Jezierzycy, Łuk Mużakowa, Stawki, Ujście Warty, Pszczewski, Ślęzański (13,0%)
Wydawanie map, folderów, przewodników i innych publikacji Preparation of maps, brochures, guides and other publications	Cedyński, Drawski, Gostynińsko-Włocławski, Iński, Krasnobrodzki, Dolina Słupi, Doliny Dolnej Odry, Puszczy Solskiej (woj. lubelskie), Ujście Warty, Południoworoztoczański (woj. lubelskie), Skierbieszowski, Szczepieszkiński, Szczeciński PK Puszcza Bukowa, Wdzydzki (17,4%)
Montaż tablic urzędowych i informacyjnych Mounting of official and information boards	Cedyński, Drawski, Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich, Dolina Słupi, Doliny Dolnej Odry, Mierzeja Wiślana, Orlich Gniazd (woj. śląskie), Ujście Warty, Szczeciński PK Puszcza Bukowa, Trójmiejski, Zaborski (12,8%)
Propagowanie turystyki zrównoważonej Promoting sustainable tourism	Mazurski, Lasy nad Górną Liswartą, Załęczański (3,5%)
Oznakowanie ścieżek i szlaków Marking of paths and trails	Cedyński, Drawski, Iński, Dolina Słupi, Doliny Dolnej Odry, Ujście Warty, Szczeciński PK Puszcza Bukowa, Trójmiejski, Welski, Zaborski (11,6%)

Plany i propozycje dyrekcji parków krajobrazowych, w których przewidziano współpracę z nadleśnictwami, zgłoszono łącznie względem 70 parków krajobrazowych (81,4% parków opisanych w ankietach). W tej grupie parków w 51 obiektach (59,3% parków opisanych w ankietach) zaplanowano działania związane z infrastrukturą, w 19 obiektach (22,1%) – z wydarzeniami, w 11 obiektach (12,8%) – z przekazem informacji, a w 10 obiektach (11,6%) – z kontrolą wpływu turystyki i rekreacji na przyrodę. Niektóre parki krajobrazowe zgłosiły szerszą współpracę – nie tylko z nadleśnictwami, ale także z innymi podmiotami. Dotyczyło to: koncepcji zagospodarowania turystycznego (Park Krajobrazowy Dolina Baryczy + lokalne gminy; Park Krajobrazowy Dolina Bystrzycy + lokalne gminy), infrastruktury turystycznej (Park Krajobrazowy Dolina Bobru + PTTK Sudety Zachodnie; Park Krajobrazowy Chełmy + Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu oraz Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych we Wrocławiu; Rudawski Park Krajobrazowy + PTTK Sudety Zachodnie i PTTK Kamienna Góra), oznakowania szlaków (Park Krajobrazowy Dolina Słupi + PTTK Słupsk oraz LGD Fundacja Partnerstwo Dorzecze Słupi), organizacji imprez

(Wdecki Park Krajobrazowy + Bractwo Czarnej Wody) oraz regeneracji środowiska zniszczonego wskutek turystycznego użytkowania (dyrekcja Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego proponuje partycypację finansową gmin).

3. Dyskusja wyników

Parki krajobrazowe powołane są przede wszystkim z myślą o ochronie lokalnych walorów krajobrazu przyrodniczego i kulturowego, a ich użytkowanie (w tym turystyczne) nie może negatywnie wpływać na wartość chronionych obiektów. Uważa się, że przy udostępnianiu parków krajobrazowych dla ruchu turystycznego należy wziąć pod uwagę idee ich tworzenia, ich cele i funkcje, formalno-prawne podstawy funkcjonowania, aktualny stan zasobów przyrodniczych i krajobrazowych, użytkowania i zagospodarowania oraz szkodliwe oddziaływania na przyrodę i krajobraz (Baranowska-Janota 2001). Ruch turystyczny/rekreacyjny niesie bowiem za sobą konkretne zagrożenia dla środowiska – m.in. uszkodzenia roślinności zielnej na szlakach i ich obrzeżach, rozdeptywanie/rozjeżdżanie szla-

Tabela 4. Plany i propozycje dyrekcji parków krajobrazowych związane z kontrolą wpływu turystyki i rekreacji na przyrodę (nieopatrzony komentarzem o współpracy z nadleśnictwem)

Table 4. Plans and proposals from landscape park directorates related to control of negative effects of recreation on natural environment (with no comment on cooperation with forest district)

Działanie Action	Park krajobrazowy (udział % w grupie respondentów) Landscape park (% share in the group of respondents)
Obserwacja oddziaływania turystyki (w tym edukacyjnej) na środowisko/ekosystemy Monitoring impact of tourism (including educational tourism) on environment/ecosystems	Gryżyński, Krasnobrodzki, Łagowsko-Sulęciński, Łomżyński PK Doliny Narwi, Puszczy Solskiej (woj. lubelskie), Południoworostoczański (woj. lubelskie), Skierbieszowski, Szczebrzeszyński, Ślęzański (10,5%)
Określenie pojemności i chłonności lasów, miejsc cennych i szlaków Analysing recreational capacity of forests, establishing places of special value and trails	Gryżyński, Łagowsko-Sulęciński (2,3%)
Korekta istniejących szlaków Improvement of existing trails	Dolina Bobru, Dolina Jezierzycy (2,3%)
Wyłączenie zdegradowanych/wrażliwych fragmentów lasu Exclusion of degraded/sensitive forest fragments	Wdecki, Wdzydzki (2,3%)
Modernizacja biwaków dla potrzeb ochrony środowiska Modernization of camping areas for the needs of environmental protection	Wdzydzki (1,2%)
Ograniczenia w lokalizacji infrastruktury turystycznej uciążliwej dla przyrody Restrictions on the location of tourist infrastructure harmful for nature	Wdzydzki (1,2%)
Oznakowanie form ochrony przyrody, kontrola tego oznakowania Marking various forms of nature protection, monitoring of this marking	Nadbużański, Trójmiejski, Wdecki, Zaborski (4,7%)

Tabela 5. Plany i propozycje dyrekcji parków krajobrazowych, w których przewidziano współpracę z nadleśnictwami
 Table 5. Plans and proposals from landscape park directorates which foresee cooperation with forest districts

Działanie Action	Park krajobrazowy (udział % w grupie respondentów) Landscape park (% share in the group of respondents)
Współpraca z nadleśnictwami przy utrzymaniu/rewitalizacji/tworzeniu infrastruktury turystycznej Cooperation with forest districts in maintaining/restoration/establishment of tourist infrastructure	Gryżyński, Koziński, Łagowsko-Sulęciński, Lasy nad Górną Liswartą, Suwalski, Trójmiejski, Welski, Załęczański (9,3%)
Utrzymanie ścieżek edukacyjnych, ich remonty i modernizacja Maintenance of existing educational trails, their repair and modernization	Ciężkowicko-Rożnowski, Ciśniańsko-Wetliński, Drawski, Jaśliski, Koziński, Krzesiński, Łagowsko-Sulęciński, Łomżyński PK Doliny Narwi, Nadbużański, Dolina Słupi, Doliny Sanu, Gór Słonnych, Lasy Janowskie, Lasy nad Górną Liswartą, Pasma Brzanki, Pogórza Przemyskiego, Strzelecki, Wiśnicko-Lipnicki, Wdzydzki, Zaborski, Załęczański (24,4%)
Nowe ścieżki edukacyjne New educational trails	Bielańsko-Tyniecki, Ciężkowicko-Rożnowski, Dłubniański, Gryżyński, Kazimierski (ew.), Koziński, Kozłowiecki (ew.), Krasnobrodzki, Krzczonowski (ew.), Łagowsko-Sulęciński, Nadwieprzański (ew.), Beskidu Małego, Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich, Dolina Baryczy, Dolinki Krakowskie, Gór Słonnych, Lasy nad Górną Liswartą, Mierzeja Wiślana, Orlich Gniazd, Pasma Brzanki, Pogórza Przemyskiego, Pojezierze Łęczyńskie (ew.), Puszczy Solskiej, Południoworostoczański, Popradzki, Przemkowski, Rudawski, Rudniański, Skierbieszowski, Sobiborski, Suwalski, Szczerzeszyński, Tenczyński, Wiśnicko-Lipnicki, Wrzelowiecki (ew.), Załęczański (41,9%)
Udostępnienie odwiedzającym ciekawych fragmentów drzewostanów (w porozumieniu z administracją LP) Providing access to interesting fragments of forest stands (in agreement with the SF administration)	Kazimierski, Kozłowiecki, Krzczonowski, Nadwieprzański, Pojezierze Łęczyńskie, Wrzelowiecki (7,0%)
Wspólne z nadleśnictwami przedsięwzięcia turystyczne i rekreacyjne, np. organizacja wycieczek, rajdów i/lub imprez, w tym edukacyjnych (np. Dzień Dziecka, Dzień Ziemi, Sprzątanie Świata) Organization (together with forest districts) of tourism/recreational and educational events (tours, rallies, Children's Day, Earth Day, Clean Up the World etc.)	Barlinecko-Gorzowski, Brudzeński, Chojnowski, Ciśniańsko-Wetliński, Czarnorzecko-Strzyżowski, Jaśliski, Koziński, Mazowiecki, Doliny Sanu, Gór Słonnych, Mierzeja Wiślana, Pogórza Przemyskiego, Puszczy Solskiej (woj. podkarpackie), Ujście Warty, Południoworostoczański (woj. podkarpackie), Pszczewski, Strzelecki, Wdecki, Zaborski (22,1%)
Nowe tablice informacyjno-edukacyjne New information and education boards	Beskidu Śląskiego, Mierzeja Wiślana, Welski, Żywiecki (4,7%)
Publikacje i/lub kampanie informacyjno-edukacyjne, promocja parku/przyrody Publications and/or informational and educational campaigns, promotion of the park/nature	Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich, Gostynińsko-Włocławski, Gryżyński, Łagowsko-Sulęciński, Łuk Mużakowa, Mierzeja Wiślana, Orlich Gniazd, Stawki (9,3%)
Konsultowanie/opiniowanie projektów planów rozwoju turystyki w nadleśnictwach, współpraca przy takich inicjatywach ze strony parku Consultation/giving opinions on draft plans for tourism development in forest districts, cooperation in such initiatives on the part of a park	Barlinecko-Gorzowski, Gostynińsko-Włocławski, Kaszubski, Mazurski, Dolina Baryczy, Dolina Bystrzycy, Ujście Warty, Pszczewski, Wdecki (10,5%)
Regeneracja zniszczonych przez turystów fragmentów lasów Restoration of forest fragments damaged by tourists	Wdzydzki (1,2%)

ków (m.in. Skłodowski et al. 2009), zmiany w składzie gatunkowym roślinności wzdłuż szlaków (Latowski 2000, Sikorski 2009), pożary.

Ze względu na fakt, że parki krajobrazowe i nadleśnictwa Lasów Państwowych są usytuowane na tym samym terenie, między nimi jest duża wzajemna zależność i strefa wpły-

wów. Jednym ze wspólnych tematów jest właśnie rozwój turystyki i rekreacji. Przedstawione wyniki badań ankietowych nakreślają główne kierunki rozwoju infrastruktury oraz działalności turystycznej i rekreacyjnej w zasięgu parków krajobrazowych na gruntach administrowanych przez Lasy Państwowe, zgłoszone przez dyrekcje 70,5% polskich parków krajobrazowych w perspektywie do 2030 roku.

W ankietach najwięcej uwagi poświęcono infrastrukturze turystycznej/rekreacyjnej, w tym infrastrukturze edukacyjnej. Dyrekcje 8,1% parków krajobrazowych planują działania podtrzymujące istnienie dotychczasowych szlaków i punktów widokowych, w 18,6% parków krajobrazowych proponuje się rozbudowę małej infrastruktury turystycznej/rekreacyjnej, a w 36,0% parków – budowę nowych obiektów liniowych i powierzchniowych. Dyrekcje 9,3% parków krajobrazowych planują działania związane z infrastrukturą turystyczną/rekreacyjną we współpracy z lokalnymi nadleśnictwami, taka współpraca przewidziana jest także przy udostępnianiu odwiedzającym ciekawych fragmentów drzewostanów w 7,0% parków (miejsca spacerowe).

Wymienione działania kanalizują, porządkują ruch turystyczny, nie dopuszczając do nadmiernej i chaotycznej penetracji całego parku. Wprawdzie użytkowanie parków krajobrazowych nie wiąże się z takimi ograniczeniami, jak w parkach narodowych i rezerwach przyrody (zakaz schodzenia ze szlaków itp. – Ustawa 2004 – art. 15), ale ze względu na często cenne i rzadkie walory przyrodnicze także wymagają specjalnej troski i zabezpieczenia. Przedsięwzięcia związane z utrzymaniem i rozwojem infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej pociągają za sobą koszty. Dyrekcje parków krajobrazowych muszą starać się w tym przypadku o środki zewnętrzne, natomiast Lasy Państwowe mogą skorzystać ze swoich bądź też ubiegać się o dofinansowanie z innych źródeł. W ostatnich latach dostępne są na przykład unijne środki na budowę infrastruktury turystycznej zabezpieczającej walory przyrodnicze szczególnie na obszarach Natura 2000, jednak jak dotąd dyrekcje parków krajobrazowych wykorzystują je w małym stopniu (<http://www.ckps.lasy.gov.pl>). Warto zaznaczyć, że część finansowanych z tego źródła projektów LP realizowana jest jednocześnie w parkach krajobrazowych. Lokalizacja kolejnych parkingów, szlaków rowerowych/pieszonych/konnych, biwaków wymaga ścisłej merytorycznej współpracy parków krajobrazowych z lokalnymi nadleśnictwami, administrującymi danym terenem, a także z samorządami gminnymi. Dyrekcje parków krajobrazowych, które zgłosiły współpracę z lokalnymi nadleśnictwami w rozwoju infrastruktury turystycznej, podkreślały także współdziałanie z innymi podmiotami: organizacjami turystycznymi, wojewódzkim funduszem ochrony środowiska i gospodarki wodnej czy jednostką zwierzchnią dla nadleśnictw (regionalna dyrekcja Lasów Państwowych).

O ile wymienione w ankietach propozycje rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej tylko w około 16% były opatrzone komentarzem o współpracy w tych kwestiach z lokalnymi nadleśnictwami, o tyle taka współpraca była bardziej podkreślona w przypadku planowanych ścieżek dydaktycznych. W 24,4% parków krajobrazowych planuje się współ-

pracę w utrzymaniu ścieżek edukacyjnych, ich remontach i modernizacjach, a w 41,9% – współdziałanie przy tworzeniu kolejnych takich obiektów.

Ścieżki dydaktyczne, jak również inne obiekty edukacyjne, zwiększają atrakcyjność pobytu na terenach parków krajobrazowych. Jednocześnie stanowią łącznik pomiędzy turystyką i rekreacją a ochroną przyrody, która jest priorytetowym zadaniem w parku krajobrazowym. Z jednej strony kanalizują ruch, ograniczając penetrację cennych przyrodniczo terenów, z drugiej strony podnoszą poziom wiedzy i świadomości ekologicznej odbiorców – lokalnych mieszkańców i turystów. Nie ma ogólnopolskich statystyk określających liczbę ścieżek dydaktycznych w parkach krajobrazowych, w tym powstałych ze środków parków. Sytuacja finansowa parków krajobrazowych wymusza na tym polu współpracę najczęściej z Lasami Państwowymi, które w skali Polski utworzyły najwięcej takich ścieżek – 981 (Chrzanowski 2014). Pod względem merytorycznym dyrekcje parków korzystają także ze wsparcia specjalistycznych organizacji pozarządowych, np. ornitologicznych, co zostało przedstawione w ankietach.

Drugą grupą planów i propozycji zgłoszonych w ankietach przez dyrekcje parków krajobrazowych są wydarzenia dedykowane turystom i rekreantom. Organizację rajdów i wycieczek po szlakach parku zgłosiły dyrekcje 5,8% chronionych obiektów, a organizację wystaw – kolejnych 7,0%. Liczby te dotyczą wydarzeń, co do których dyrekcje nie zadeklarowały współpracy z lokalnymi nadleśnictwami. Natomiast współdziałanie z nadleśnictwami przy organizacji przedsięwzięć turystycznych i rekreacyjnych, w tym edukacyjnych (np. Dzień Dziecka, Dzień Ziemi, Sprzątanie Świata) zaplanowano w 22,1% parków krajobrazowych.

Tego typu działalność, w tym edukacyjna, uatrakcyjnia pobyt osób przebywających na terenach lasów w parkach krajobrazowych, a jednocześnie – w przypadku działalności edukacyjnej – podnosi świadomość ekologiczną społeczeństwa. Prowadzenie edukacji przyrodniczej należy do obowiązków służb parków krajobrazowych (Ustawa 2004 – art. 107.2.6). Edukacja ekologiczna (leśna) jest jednocześnie jednym z zadań realizowanych na tym samym terenie przez pracowników Lasów Państwowych. Realizacja działalności edukacyjnej generuje szeroką kooperację między różnymi podmiotami, co uwidoczniło się także w ankietach wypełnionych przez dyrekcje parków krajobrazowych. W 2013 roku jednostki Lasów Państwowych zrealizowały 265 wspólnych projektów edukacyjnych z parkami narodowymi i krajobrazowymi (Chrzanowski 2014), z tym, że tylko część z nich dotyczyła wydarzeń, reszta wspomnianej wcześniej infrastruktury. Poza współpracą 'park krajobrazowy – nadleśnictwo' dyrektorzy parków zwrócili uwagę na wsparcie ze strony organizacji pozarządowych (profile działalności: ochrona ptaków, turystyka, ochrona środowiska przyrodniczego, lokalny rozwój/promocja). W literaturze zaleca się, by ustanowić stanowiska leśnych operatorów turystyki, którzy z jednej strony zadają o atrakcyjność oferty dla turystów, z drugiej strony będą realizowali ją w warunkach wysokiej odpowiedzialności za środowisko (Skłodowski, Ożga 2013).

Trzecią grupą planów i propozycji zgłoszonych w ankietach przez dyrekcje parków krajobrazowych są te związane z przekazem informacji dla turystów i rekreantów. Z jednej strony – w efekcie promocji parku – mogą wpłynąć na zwiększenie zainteresowania odbiorców danym obiektem (więcej odwiedzających, większe dochody z turystyki, większa presja na przyrodę), z drugiej strony – w efekcie edukacji – mogą poprawić jakość korzystania z przyrody (większa odpowiedzialność). Promowanie wartości przyrodniczych i turystycznych parku należy do obowiązków służb parków krajobrazowych (Ustawa 2004 – art. 107.2.6). Działania promujące park, jego przyrodę i/lub jej ochronę przewidziane zostały (bez wskazanej współpracy z nadleśnictwami) w 13,0% parków krajobrazowych, działalność wydawnicza (mapy, foldery, przewodniki itp.) – w 17,4% parków, montaż tablic urzędowych i informacyjnych – w 12,8% parków, propagowanie turystyki zrównoważonej – w 3,5% parków, a oznakowanie ścieżek i szlaków – w 11,6%. Współpraca z lokalnymi nadleśnictwami została stosunkowo rzadko wskazana przez dyrekcje parków: w przypadku nowych tablic informacyjno-edukacyjnych w 4,7% chronionych obiektów, a w przypadku publikacji i/lub kampanii informacyjno-edukacyjnych, promocji parku/przyrody – w 9,3% chronionych obiektów. Należy jednak pamiętać, że jednostki Lasów Państwowych prowadząc na tym samym terenie działalność edukacyjną, przekazują w rzeczywistości informacje o wartości przyrody parku, potrzebie i zasadach jej ochrony. W ankietach wymieniono także inne podmioty współpracujące aktualnie bądź w planowanej przyszłości z administracją parków krajobrazowych: organizacje pozarządowe (profile działalności: turystyka, ochrona środowiska przyrodniczego, lokalny rozwój/promocja) oraz urzędy gmin.

Na świecie – i coraz częściej w Polsce – lansowane są bezpieczne dla przyrody modele turystyki. W literaturze spotyka się na przykład termin turystyki edukacyjnej, którą można – pod kątem zakresu i przesłania – utożsamić z pojęciem niżej opisanej ekoturystyki. Powinna ona być skierowana nie tylko do przyjezdnych, ale także do społeczności lokalnych oraz przedsiębiorców turystycznych. Wymaga opracowania przyrodniczych przewodników dydaktycznych, wytyczenia szlaków i ścieżek przyrodniczych oraz wykonania interesujących i wartościowych tablic informacyjnych (Tworek, Cierlik 2003; Symonides 2008), co jest w planach przedstawionych przez dyrektorów parków krajobrazowych.

Bezpiecznym dla przyrody jest także model ekoturystyki (turystyki przyrodniczej, ekologicznej), rozumianej jako świadoma i aktywna turystyka zrównoważona, oparta na bliskim kontakcie z naturą, zwracająca szczególną uwagę na zachowanie walorów przyrodniczych i odpowiedzialne z nich korzystanie (poznawanie, podziwianie, czerpanie przyjemności z piękna krajobrazu, ciszy i spokoju). Skierowana głównie do odbiorców indywidualnych bądź niewielkich grup, przynosi mniejsze szkody niż turystyka masowa, szczególnie że powinna być realizowana w małej skali, pod kontrolą i z obsługą przewodników (Dudek, Kowalczyk 2003; Kasprzak 2005). Do uprawiania turystyki (i rekreacji) przyrodniczej

we wszystkich lasach (nie tylko w parkach krajobrazowych) zachęcają leśnicy z Lasów Państwowych (Marszałek 2010). Skuteczne wdrażanie modelu ekoturystyki wymaga współpracy lokalnych samorządów, społeczności, zarządców chronionych obiektów (w tym przypadku parków krajobrazowych), gospodarzy terenu (w tym przypadku nadleśnictw), podmiotów gospodarki turystycznej, społecznych organizacji ekologicznych i turystów, a także szerzej – całego społeczeństwa, mediów i władz rządowych (Baranowska-Janota 1995; Gałązka 2009). Należy promować turystykę bezpieczną dla przyrody (Harabin, Wrona 1999; Dudek, Kowalczyk 2003; Tworek, Cierlik 2003; Kasprzak 2005; Staniewska-Zątek 2007; Symonides 2008), a w popularyzowaniu turystyki przyrodniczej nie należy opierać się wyłącznie na tradycyjnych mediach, ale też na nowoczesnych, jak Internet (Jaska, Krzyżanowska 2009), zwracając jednocześnie uwagę na ważną rolę mediów lokalnych (Rutkiewicz 2009).

Czwartą grupą planów i propozycji zgłoszonych w ankietach przez dyrekcje parków krajobrazowych są te związane z kontrolą wpływu turystyki i rekreacji na przyrodę. W 10,5% parków krajobrazowych przewidziano prace nad planami/strategiami rozwoju turystyki, przy czym we wszystkich przypadkach zgłoszono współpracę na tym polu między administracją parków i nadleśnictw (konsultowanie/opiniowanie projektów przygotowanych przez nadleśnictwa lub współpraca przy takich inicjatywach ze strony parku). Jednocześnie wybrane dyrekcje parków krajobrazowych deklarowały dodatkowo współpracę z lokalnymi samorządami gmin. Jest to niezbędne ze względu na fakt, że na poziomie gminy także opracowywane są strategie dotyczące turystyki. Przy braku współpracy, w granicach jednego parku krajobrazowego może powstać kilka różniących się wizji rozwoju turystyki, czego efektem mogą być niezależnie prowadzone sieci szlaków turystycznych bądź wyznaczenie różnych funkcji dla tych samych odcinków szlaków (Cieszewska 2009). Przy formułowaniu koncepcji rozwoju turystyki w parkach krajobrazowych należy przestrzegać kilku zasad: 1) rozwój turystyki musi być zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju, aby zostały trwale zachowane zasoby i walory parków, 2) turystyczne użytkowanie i zagospodarowanie należy ująć w ramy organizacyjne, 3) rozwój turystyki wymaga odpowiedniego zagospodarowania parku i jego otuliny, 4) w obrębie parków należy kształtować nowe postawy i zachowania zarówno turystów, jak i organizatorów ruchu turystycznego. Zasady te zostały szerzej omówione w opracowaniu Baranowskiej-Janoty (2001), po części także w publikacji Staniewskiej-Zątek (2007).

Takie działania, jak: określenie pojemności i chłonności lasów, miejsc cennych i szlaków, korekta istniejących szlaków (z uwagi na potrzebę ochrony przyrody), wyłączenie zdegradowanych/wrażliwych fragmentów lasu, modernizacja biwaków dla potrzeb ochrony środowiska czy ograniczenia w lokalizacji infrastruktury turystycznej uciążliwej dla przyrody zostały zgłoszone w pojedynczych (1–2) parkach krajobrazowych, przy czym nie zgłoszono w tych przypadkach współpracy z nadleśnictwami. Określenie pojemności lasów

i miejsc cennych przyrodniczo pozwala określić strategię społecznego udostępnienia parku: które części parku (ekosystemy) z tego udostępnienia wyłączyć, czy przynajmniej presję ograniczyć, a w których częściach (ekosystemach) wpływ turystyki i rekreacji nie będzie miał aż tak negatywnego wpływu na przyrodę. Odporność poszczególnych typów ekosystemów leśnych na presję ze strony turystycznego użytkowania jest przedmiotem analiz m.in. Krzymowskiej-Kostrowickiej (1997), Staniewskiej-Zątek (2007) i Turkowiak (2009). Dyrekcje parków krajobrazowych wspomniały w ankietach o potrzebie wprowadzania ograniczeń w lokalizacji infrastruktury turystycznej uciążliwej dla przyrody. Jednym z sugerowanych w literaturze rozwiązań jest lokalizacja bazy noclegowej, żywieniowej i skoncentrowanej infrastruktury w gęstszej sieci osadnictwa oraz na terenach i tak już przekształconych, również poza granicami parku – na przykład w jego otulinie (Staniewska-Zątek 2007, 2009; Hurba 2009). Należałoby także zwrócić większą uwagę na organizację alternatywnych atrakcji, które odciągnęłyby turystów od najbardziej wrażliwych fragmentów przyrody (Graja-Zwołńska 2009). Poza ograniczeniami względem lokalizacji infrastruktury, potrzebne jest też określenie dokładnych zasad dla aktywnego wypoczynku (lotniarstwo, rafting, survival, speleologia...), w rozumieniu regulaminu, dopuszczonego miejsca czy też nadzoru licencjonowanych instruktorów (Staniewska-Zątek 2007, 2009).

Dla ograniczenia konfliktów na linii ‘turystyka – ochrona przyrody’ powinno prowadzić się systematyczną obserwację/kontrolę oddziaływań turystyki na środowisko/ekosystemy, by w razie potrzeby zmodyfikować przebieg szlaków czy czasowo wyłączyć dany fragment przyrody z użytkowania. Plany dotyczące prowadzenia takich obserwacji zgłoszono w odniesieniu do 10,5% parków krajobrazowych, nie sygnalizując jednocześnie współpracy na tym polu z nadleśnictwami. W czterech parkach zwrócono z kolei uwagę na potrzebę oznakowania (i jego późniejszą kontrolę) form ochrony przyrody. Pozwoli to na uniknięcie łamania prawa wynikającego z braku świadomości o istnieniu chronionych obiektów. Mimo że wśród zadań służb parku krajobrazowego wymienione jest „informowanie o przepisach o ochronie przyrody osób przebywających na obszarach podlegających ochronie oraz w miejscach, w których znajdują się twory i składniki przyrody objęte formami ochrony przyrody” (Ustawa 2004 – art. 107.2.5), to ze względu na szczupłość kadr nie jest możliwe zapobieżenie wszystkim negatywnym skutkom zachowań użytkowników parku. W tym przypadku podstawowym wsparciem stają się wybrane służby Lasów Państwowych, które mają prawo do legitymowania czy wystawienia mandatu w przypadkach naruszenia przepisów związanych z użytkowaniem lasu (Ustawa 1991 – art. 47.2 i art. 48).

Nawiązując do potrzeby współpracy w rozwoju infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej w parkach krajobrazowych pomiędzy administracją Lasów Państwowych, parków krajobrazowych i lokalnych samorządów, dyrekcja Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego uważa, że wkład lokalnych samorządów powinien obejmować także udział w kosztach regeneracji

lasu zniszczonego w efekcie nadmiernej pieszej penetracji. Jest to o tyle uzasadnione, że w parkach krajobrazowych wpływy z turystyki i rekreacji są jednym z ważnych źródeł przychodów lokalnych społeczności i gminy (np. Staniewska-Zątek 2007). A zatem gminy też powinny być zainteresowane utrzymaniem jak najwyższych walorów przyrodniczych, stanowiących o atrakcyjności turystycznej regionu (Szpilko, Ziolkowski 2010). O potrzebie rozdzielania kosztów udostępnienia lasów dla turystyki i rekreacji pomiędzy Lasy Państwowe i pozostałe podmioty, szczególnie te czerpiące zyski z takiej działalności, wspomnieli także Kapuściński (2004).

W publikacji przedstawiono główne kierunki planowanego rozwoju infrastruktury oraz działalności turystycznej i rekreacyjnej w zasięgu parków krajobrazowych na gruntach administrowanych przez Lasy Państwowe. Konsekwencją ich realizacji będzie zwiększenie atrakcyjności tych terenów, a w następstwie – liczby osób korzystających z bogatszej oferty i ich presji na przyrodę. Wymienione w dyskusji rozwiązania, dzięki którym można pogodzić rozwój turystyki z ochroną przyrody w parkach krajobrazowych, stanowią tylko część wskazań opisanych w cytowanej literaturze. Jednak ich wdrażanie często napotyka na trudności związane z brakiem wystarczających środków finansowych (np. Graja-Zwołńska 2009). Efektywniejsze wdrożenie będzie z korzyścią dla przyrody zarówno z perspektywy parku krajobrazowego, jak również Lasów Państwowych. Jest to ważne zagadnienie ze względu na obserwowane trendy w turystyce „powrotu do natury”, „dbałości o zdrowie”, co pociąga za sobą większą społeczną presję na lasy, w tym w granicach chronionych obszarów (Hołowiecka i Grzelak-Kostulska 2013).

4. Wnioski

1. Swoje plany i propozycje odnośnie do rozwoju infrastruktury oraz działalności turystycznej i rekreacyjnej na gruntach administrowanych przez Lasy Państwowe przedstawiły dyrekcje 77 polskich parków krajobrazowych. W przypadku 70 parków mniejsza lub większa część inicjatyw przewidywana jest do realizacji we współpracy z lokalnymi nadleśnictwami.

2. Poza utrzymaniem istniejącej infrastruktury, dyrekcje parków krajobrazowych planują jej rozbudowę. Dotyczy to zarówno tradycyjnej infrastruktury turystycznej/rekreacyjnej (w około połowie parków), jak i infrastruktury edukacyjnej (w prawie 42% parków). Zwiększy to atrakcyjność terenu dla odwiedzających, z drugiej zaś strony skanalizuje ruch, ograniczając presję odwiedzających na przyrodę.

3. Planowane przez dyrekcje parków krajobrazowych inicjatywy z zakresu edukacji dotyczą zarówno wspomnianej infrastruktury, jak i wydarzeń dedykowanych turystom i rekreantom. Prawie wszystkie będą realizowane we współpracy z lokalnymi nadleśnictwami, z częstym wsparciem ze strony także innych podmiotów (gmin, organizacji pozarządowych).

4. Dyrekcje parków krajobrazowych planują prowadzenie działalności informacyjnej/promocyjnej w odniesieniu do ok. 57% obiektów. Podobnie, jak wspomniane wcześniej inicja-

tywy z zakresu edukacji, umożliwia ona szerzenie modelu turystyki/rekreacji edukacyjnej oraz przyrodniczej – odpowiedzialnej i bezpiecznej dla natury.

5. Szczególne znaczenie w rozwoju turystyki i rekreacji na terenach parków krajobrazowych ma uwzględnienie potrzeb ochrony przyrody. Dyrekcje prawie 28% parków zadeklarowały w przyszłości działania służące kontroli i ograniczeniu negatywnego wpływu użytkowania na przyrodę chronionych obiektów. Działalność ta wymaga szerokiej współpracy, szczególnie pomiędzy parkami, nadleśnictwami i gminami, przy wykorzystaniu zewnętrznych środków finansowych.

Konflikt interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów.

Podziękowania i źródła finansowania

W artykule wykorzystano część wyników badań przeprowadzonych na zlecenie Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych, nr tematu badawczego 28/12, temat: „Oczekiwania i propozycje różnych grup społeczeństwa w zakresie ochrony przyrody i turystyki na terenach Lasów Państwowych do 2030 roku”.

Literatura

- Baranowska-Janota M. 1995. Ku ekoturystyce w polskich parkach narodowych. *Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody* 14(4): 119–128.
- Baranowska-Janota M. 2001. Relacje planu ochrony parku krajobrazowego z planowaniem przestrzennym. *Problemy turystyki*, w: *Ochrona parków krajobrazowych a działalność gospodarza* (red. L. Ryszkowski, S. Bałazy). Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN w Poznaniu, 55–66. ISBN 8385274766.
- Chrzanowski T. 2014. Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych w 2013 r. Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, Warszawa, 54 s. ISBN 9788388245329.
- Cieszewska A. 2009. Strategia rozwoju turystyki na terenach cennych przyrodniczo. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* 23: 43–49.
- Dudek A., Kowalczyk A. 2003. Turystyka na obszarach chronionych – szanse i zagrożenia. *Prace i Studia Geograficzne* 32: 117–140.
- Gałązka M. 2009. Turystyka zrównoważona w parkach narodowych w opinii turystów. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* 23: 123–130.
- Gołos P., Referowska-Chodak E. 2011. Struktura pozaprodukcyjnych funkcji lasu i ich wpływ na sytuację ekonomiczną gospodarki leśnej, w: *Strategia rozwoju lasów i leśnictwa w Polsce do roku 2030. Materiały III Sesji Zimowej Szkoły Leśnej przy IBL, Sękocin Stary, 15-17 marca 2011 r.* Instytut Badawczy Leśnictwa, Sękocin Stary, 235–266. ISBN 9788362830015.
- Graja-Zwolińska S. 2009. Rola wskaźnika chłonności turystycznej w kształtowaniu przestrzeni turystycznej parków narodowych. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* 23: 187–192.
- Harabin Z., Wrona A. 1999. Przyrodniczo-kulturowe walory parków krajobrazowych podstawą turystyki, w: *Turystyka w parkach krajobrazowych* (red. Z. Wnuk). Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów, 120 s. ISBN 9788391261361.
- Hołowicka B., Grzelak-Kostulska E. 2013. Atrakcyjność turystyczna lasów w kontekście nowych tendencji i trendów w turystyce. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* 37: 111–117.
- Hurba M. 2009. Możliwości rozwoju turystyki na obszarach przyrodniczo cennych na przykładzie gminy Sosnowica. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* 23: 50–57.
- Instrukcja 2011. Instrukcja Urządzania Lasu. Cz. I. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa.
- Jaska E., Krzyżanowska K. 2009. Udział mediów w popularyzowaniu turystyki przyrodniczej. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* 23: 333–339.
- Kapuściński R. 2004. Turystyka w Lasach Państwowych – możliwości i ograniczenia, w: *Problemy zrównoważonego rozwoju turystyki, rekreacji i sportu w lasach* (red. K. Pieńkos). Akademia Wychowania Fizycznego, Warszawa, 424 s. ISBN 8389630702.
- Kasprzak K. 2005. Turystyka na obszarach chronionych. *Problemy Ekologii* 9(3): 143–145.
- Krzyszowska-Kostrowicka A. 1997. *Geoekologia turystyki i wypoczynku*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 238 s. ISBN 8301123737.
- Latowski K. 2000. Występowanie roślin na szlakach turystycznych – skład i rozpowszechnienie w Wielkopolskim Parku Narodowym, w: *Materiały IV Krajowej Konferencji „Ochrona przyrody a turystyka”, p.t. „Turystyka w parkach narodowych”* (red. Z. Wnuk i in.). Wyd. WSP w Rzeszowie, 67–70. ISBN 8391355780.
- Mandziuk A., Janeczko K. 2009. Turystyczne i rekreacyjne funkcje lasu w aspekcie marketingowym. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* 23: 65–71.
- Marszałek E. 2010. *Turystyka i rekreacja leśna: Do lasu po zdrowie i wypocznik*. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa. ISBN 9788361633150.
- NIK 2012. Realizacja ustawowych zadań w parkach krajobrazowych. Informacja o wynikach kontroli (nr kontroli P/11/111). Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa (<https://www.nik.gov.pl>).
- Ochrona Środowiska 2014. *Rocznik Statystyczny Ochrona Środowiska, dane za 2013 r.* Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 593 s. ISSN 08673217.
- Raport 2014. *Raport o stanie lasów w Polsce 2013*. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa, 96 s. ISSN 16413229.
- Referowska-Chodak E., Chodak K., Grzywacz A., Parzych S. 2015. Oczekiwania i propozycje różnych grup społeczeństwa w zakresie ochrony przyrody i turystyki na terenach Lasów Państwowych do 2030 roku. *Sprawozdanie końcowe z tematu badawczego DGLP nr 28/12, złożone w siedzibie Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych w Warszawie* (mat. niepublik.).
- Rutkiewicz A. 2009. Rola mediów lokalnych w rozwoju turystyki przyrodniczej. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* 23: 340–349.
- Sikorski M. 2009. Wpływ antropopresji na skład flory gatunków naczyniowych fitocenozy związanych siedliskowo z trasami szlaków turystycznych Świętokrzyskiego Parku Narodowego. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* 23: 246–252.
- Skłodowski J., Bartosz Sz., Dul Ł., Grzybek D., Jankowski Sz., Kajetanek M., Kalisz P., Korenkiewicz U., Mazur G., Myszek J., Ostasiewicz M., Primka B., Puczyłowska I., Radzikowski M., Roeding P., Serek B. 2009. Próba oceny wpływu szerokości szlaków turystycznych na otaczające je środowisko lasu. *Sylwan* 153(10): 699–709.
- Skłodowski J., Oźga W. 2013. Leśny operator turystyki – nowe możliwości promowania turystyki w lesie. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* 37: 285–292.

- Staniewska-Zątek W. 2007. Turystyka a przyroda i jej ochrona. Wydawnictwo Naukowe Bogucki, Poznań, 76 s. ISBN 9788360247754.
- Staniewska-Zątek W. 2009. Turystyka a przyroda Polski i jej ochrona. Cz. 2, Turystyka na obszarach prawnie chronionych. *Studia Periegetica. Zeszyty Naukowe Wielkopolskiej Wyższej Szkoły Turystyki i Zarządzania w Poznaniu* 3: 79–92.
- Symonides E. 2008. Ochrona przyrody. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 767 s. ISBN 9788323503101.
- Szpilko D., Ziółkowski R. 2010. Zagospodarowanie turystyczne obszarów chronionych województwa podlaskiego. *Economy and Management* 1: 52–73.
- Turkowiak A. 2009. Podatność lasów Wielkopolskiego Parku Narodowego na niszczenie przez turystykę. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie* 23: 281–290.
- Tworek S., Cierlik G. 2003. Turystyka na obszarach Natura 2000, w: Ekologiczna Sieć Natura 2000. Problem czy szansa (red. M. Makomaska-Juchiewicz, S. Tworek). Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków, 163–168. ISBN 8391891410.
- Ustawa 1991. Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach. Dz. U. nr 1991.101.444 z późn. zm.
- Ustawa 2004. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Dz. U. nr 2004.92.880 z późn. zm.
- <http://tbr.zilp.lasy.gov.pl/pls/apex/f?p=102:1> – wyszukiwarka tematów badawczych, zleconych przez Dyрекcję Generalną Lasów Państwowych
- <http://www.ckps.lasy.gov.pl> – strona Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych